

НАСЕЉА ОЗРЕНА И ЊИХОВ ПОТЕНЦИЈАЛ

VILLAGES OF OZREN AND THEIR POTENTIAL

Аутор:

ДАНИЛО ВУКОВИЋ

8. разред ОШ „Свети Сава“ Панчево, РЦТ „Михајло Путин“ Панчево

Ментор:

БИЉАНА КРСТИН

проф. географије ОШ „Васа Живковић“ Панчево, РЦТ „Михајло Путин“ Панчево

РЕЗИМЕ: Тема истраживачког рада је физиономија села и засеока на планини Озрен у источној Србији, као и како природни и друштвени потенцијали утичу на њихов развој. Истраживање је спроведено једним делом на терену и уз помоћ гугл мапа. Узоркована су села и засеоци са територија општине Алексинац и Сокобања. Циљ је скренути пажњу на ове пределе које само природа може да изваја, као и како их приближити другим људима. У раду се скреће пажња на идеје које би мотивисале младе да овде остану или да се доселе млади из других крајева Србије.

Кључне речи: планина Озрен, физиономија села, природни, друштвени потенцијал

ABSTRACT: The topic of the research work is the physiognomy of villages and hamlets on the Ozren mountain in eastern Serbia, as well as how natural and social potentials affect their development. The research was carried out partly in the field and with the help of google maps. Villages and hamlets from the territories of the municipalities of Aleksinac and Sokobanja were sampled. The goal is to draw attention to these landscapes that only nature can sculpt, as well as how to bring them closer to other people. The paper draws attention to ideas that would motivate young people to stay here or to move young people from other parts of Serbia.

Key words: Mount Ozren, physiognomy of the village, natural and social potential.

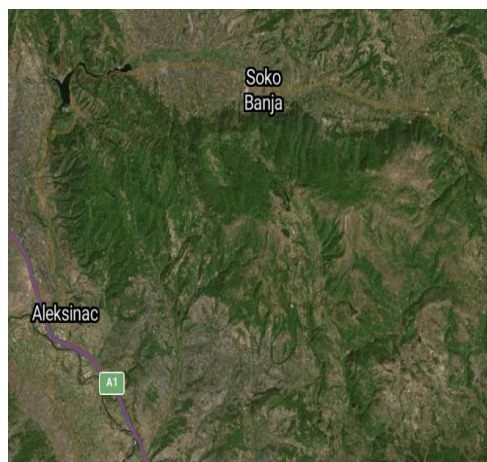
УВОД

У Србији имамо две планине које се зову Озрен. Један је у југозападном делу Србије код Сјенице и овај која је медијум истраживања и налази се у југоисточној Србији. Озрен припада групи балканских планина и део је карпатско-балканске геотектонске јединице. Набран је за време алпске орогенезе током терцијара (Кенозоик) пре око 65 милиона година. У стенама преовлађује кречњак и минерали настали вулканским активностима у прошлости. Ово је касније проузроковало појаву великог броја минералних извора, станиште лековитих биљака а сама планина је једна од најшумовитијих у Србији. Највиши врх је Лесковик 1174 m надморске висине. На планини су развијени и бројни водопади, међу којима се издваја Рипалка (17,5 m), први споменик природе у Југославији, заштићен још 1948. године [2]. Такође постоји и доста крашких облика рељефа, а највећи је Озренска пећина дугачка око 580 метара, која, међутим није још уређена за туристичко истраживање. Планину окружују реке Јужна Морава и Сокобањска Моравица. Села и засеоци припадају општинама Аексинац и Сокобања која је у подножју планине.

Ова тема ме је привукла због моје повезаности са овом природом, људима и крајем који је толико миран, недирнут и скроман. Такође ме је са овом темом повезала кућа у којој је мој деда одрастао у селу Горњи Крупац, где често одлазим.

Слика 1. Положај Озрена

Слика 2. Гугл мапа: Озрен

Слика 3. Лесковик

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДИКА РАДА

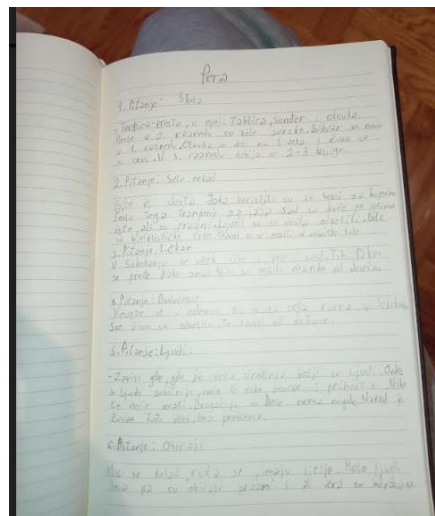
У раду су коришћени статиски извори, гугл мапе, стручна литература, линкови који су допринели изради рада. Најдрагоценији материјал је рад на терену и анкета са деда Пером мештанином и осамдесетогодишњаком Горњег Крупаца. Узорковано је 11 насеља која својим положајем имају географску везу са планином Озрен и приказана у табели 1. [1][2]. Статистички подаци о броју становника у распону од 20 година искоришћени су у резултатима истраживања ради упоредног приказивања опадања броја становника и депопулације на овом подручју[3]. Фотографије које се налазе у раду су настале снимањем терена током фебруара 2024. године.

Назив насеља	Округ/Општина
Сокобања	Зајечарски/Сокобања
Ресник	Зајечарски/Сокобања
Језеро	Зајечарски/Сокобања
Поружница	Зајечарски/Сокобања
Рсовац	Нишки/Алексинач
Пруговац	Нишки/Алексинач
Горњи Крупац	Нишки/Алексинач
Станци	Нишки/Алексинач
Преконози	Нишки/Алексинач
Липовац	Нишки/Алексинач
Црна Бара	Нишки/Алексинач

Табела 1. Узоркована насеља и територијална припадност.

Фотографија 1. Поглед на Горњи Крупац са висине

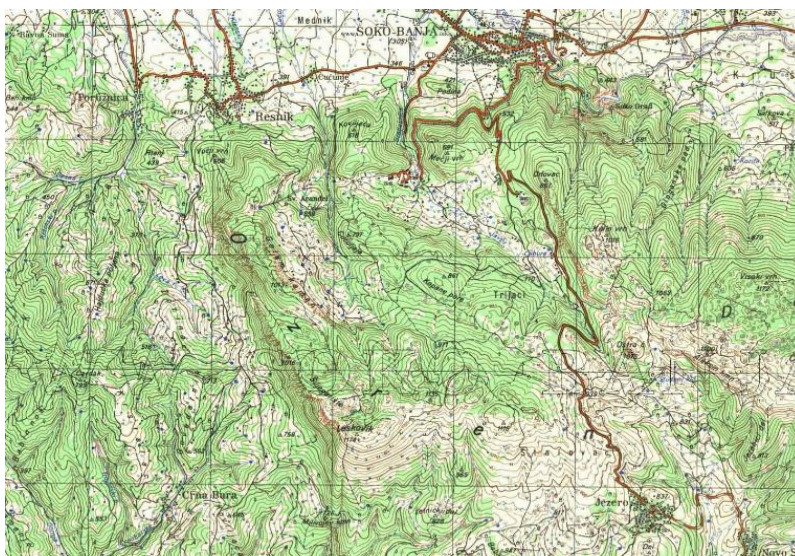
Фотографија 2. Анкета деда Пере

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Упореним приказом броја становника 11 узоркованих насеља протеклих 20 година, указује на опадање броја становника услед ниског природног прираштаја и миграционих кретања становника.

Назив насеља	Округ/Општина	Број становника 2002	Број становника 2022
Сокобања	Зајечарски/Сокобања	8407	7188
Ресник	Зајечарски/Сокобања	857	593
Језеро	Зајечарски/Сокобања	310	219
Поружница	Зајечарски/Сокобања	354	298
Рсовац	Нишки/Алексинач	395	275
Пруговац	Нишки/Алексинач	318	237
Горњи Крупац	Нишки/Алексинач	510	388
Станци	Нишки/Алексинач	242	174
Преконози	Нишки/Алексинач	173	96
Липовац	Нишки/Алексинач	418	332
Црна Бара	Нишки/Алексинач	180	83

Табела 2. Број становника узоркованих насеља између 2002-2022. годи[3]

Слика 4. Села на територији Општине Алексинач
Слика 5. Топографска карта села Општине Сокобања

Сокобања је туристичко насеље и једна од наших најпосећенији бања смештена је у котлини Озрена и Девице и представља балнеолоки центар Источне Србије. Потенцијали бање су велики зато се становништво овде задржава, мада у распону последњих 20 година и овде је забележен пад становника.

Слика 6. Сокобања и Ртањ у даљини

Мештати такође примећују пад броја становника. Деда Петар који ми је помогао у раду каже да је школа у његово време била другачија „ Торбица-проста, у њој таблица, сунђер и оловка, после у другом разреду су биле свеске. Буквар се носио у првом разреду. Оловка се делила на три дела и чува се. У трећем разреду добијале се 2-3 књиге”

Фотиграфија 3. Стара школа, затворена у прошлом веку

На моје питање: Какав је био живот у селу некад? Деда Петар је одговорио „ Било је доста ђака, користили су се бонови за куповину, после тога трампање за јаја. Сад су куће по селима празне. Доста људи се одселило. Некада су биле бицикличке трке овде, носиле су се опанке од свињске коже или дрвене. Код лекара се ишло као и сад у Сокобању, тих 15 километара смо прелазили пешке како знамо”.

На моје питање: Како види будућност? Одговорио је, „ Крупац се у односу на друга села равна са Сокобањом. Све живо се одселило. То зависи од државе“

На моје питање: Какви су људи и обичаји? Одговорио је „ Зависи где, где је већа сиротиња бољи су људи. Овде су људи себични, неће те нико позвати и прихватити. Другачији су. Деце нема нигде. Некад је народ чувао туђу децу без проблема. Некада су људи овде пекли креч, то је било основно занимање. Од обичаја и даље се меси колач, имамо литије. Мало људи има па су обичаји празни али вера се одржава“

Фотографија 4. Кречана. Овде се пекао креч. Има их пуно на терену

Ова последња деда Перина реченица даје веру и наду Крупчанима и читавом овом крају да се не угаси. И неће јер природа овде није штедела. Природни потенцијали су велики али најзначајнији су: планина Озрен, извори и водопад Рипаљка, лековито биље. Од друштвених то су: насеља, културно-историјски споменици и туризам.

Природни потенцијали

Планина Озрен је кречњачка планина. Кречњак пропушта атмосферске воде које понирањем се обогаћују минералима а са дубином и температуром. Па је планина богата термоминералним изворима, за два важе да су припадали хајдук Вељку. После Гоча, Озрен важи за једну од најшумовитијих планина Србије па је зато овде ваздух чист и веома богат јодом. Водопад Рипаљка је посебна атракција планине. Име је добио по бројним каскадама дуж којих река „рипа“ или скаче. Водопад је 1948. године заштићен као први споменик природе у Југославији. Главни водопад Велика Рипаљка висок је 17 метара. Озренске ливаде су предео изузетних одлика и такође заштићено природно добро. На планини расте педесетак самониклих врста лековитог биља, становници села Језеро од бербе која почиње у априлу имају додатну зараду. Од продуктивног земљишта преовлађују смонице и гајњаче.

Слика 7. Рипаљка

Друштвени потенцијали

Насеља, од узоркованих 11 насеља само Сокобања припада градском насељу, остала су рурална и припадају разбијеном типу села, док су нека збијеног тимочког типа села.

Слика 8. Језеро

Слика 9. Рсовци

Слика 10. Поружница

Слика 11. Пруговац

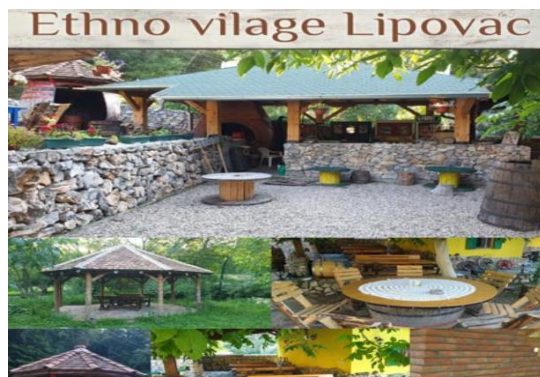
Слика 12. Станци

Слика 13. Преконози

Слика 14. Липовац

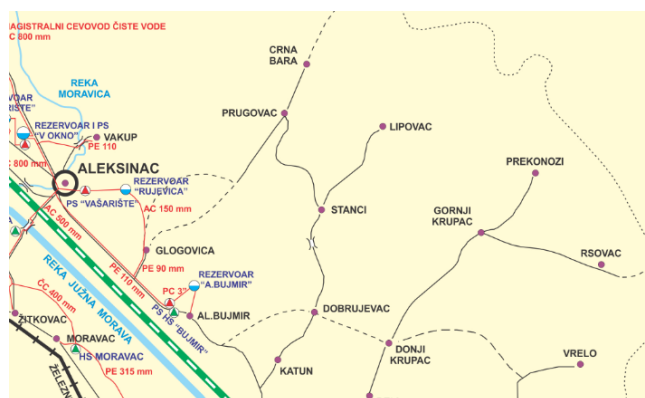
Слика 15. Етно село Липовац

Слика 16. Црна Бара

Слика 17. Ауто карта Сокобање

Слика 18. саобраћајна повезаност села Озрена
У Алексиначкој општини

Куће у селима су старомодне и углавном прављене од блата и дрвета. Овде су позната и привремена сточарска села-појате. Свако село у својој близини има изворе питке минералне воде. Села су углавном празна због депопулације и миграција. Преовлађује старо

становништво. Образовна структура је ниска а људи се махом баве пољопривредом. Сокобања је најважнији центар за становнике Озрена и у здравственом а ли и на економском плану. То је поред Врњачке најпосећенија бања у Србији. Соко Град подигнут крајем XIII и почетком XIV века. Манастир Јерменчић из XIV века који су подигли Јермени бежећи од турака. Амам из XV века.

Највећи проблем представља лоша саобраћајна повезаност села са Алексинцем, Нишом или Сокобањом, па су људи принуђени да пешаче ако немају кола до оближњих градова. У зимском периоду ова села су оцечена од света. Наду за опстанак села улива раскошна природа. У селу Липовац код Алексинца мештани су почели да се баве етно- туризмом што се показало као добар пример.

Слика 19. Соко Град

Слика 20. Манастир Јерменић

Слика 21. Турско купатило-амам

И ако је бањски туризам најважнија грана привреде и новије време ту су брање лековитог биља, еко- туризам и сеоски туризам. Потенцијал је велики а на нама је да ово искористимо на прави начин не угрожавајући природну средину.

ЗАКЉУЧАК

Планина Озрен је право чудо природе које нуди богатство природних и културних атракција. Овде се природна лепота и историјско наслеђе спајају у савршену хармонију. Ово свакако треба искористити као мотив да се заустави даља депопулација становништва. Изградњом бољих саобраћајница и повезаности села са околним градовима допринела би да мештани брже долазе до градова а и да се овај крај више посећује. Можда би требало организовати низ манифестација на овим просторима, као што би била „Берба лековитог биља“ и сличне које би промовисале села. И за крај, нека ова нова школа у Горњем Крупцу буду добар знак да ће ова села заживети дечијом грајом.

Фотографија 5. Нова школа у Горњем Крупцу

ЛИТЕРАТУРА

- [1] <https://www.slideshare.net/sokobanja/profil-opstine-sokobanja>,
- [2] <https://www.slideshare.net/aleksinac/profil-opstine-aleksinac>,
- [3] <https://brojstanovnika.cu.rs/>,
- [4] <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/>,
- [5] <https://nationalgeographic.rs/>